

Varsovan getosta tunteellisesti

Dan Kurzman: *Varsovan geton kansannousu*. Suom. Veli-Pekka Ketola. Art House, Jyväskylä 2005.

Varsovan geton kansannoususta on tähän asti ollut suomeksi saatavilla vain muutama kirja. Ne kaikki ovat olleet joko kaukokirjallisia tai muistelmateoksia. Kirjailija Hanna Krall kuvaa haastatteluteoksessaan *Kilpa-juoksu isä Jumalan kanssa* (Kansankulttuuri 1983) kansannousua sen ainoan elossaolevan johtajan, Marek Edelmanin kertomana. Puolalainen pianisti Władysław Szpilman kertoo gettokokemuksesta muistelmakirjassaan *Pianisti* (WSOY 2002), samoin saksalainen kirjallisuuskriitikko Marcel Reich-Ranicki kirjassaan *Eurooppalainen* (Otava 2001). Lisäksi suomeksi on ilmestynyt Kazimierz Moczarskin kirja *Keskusteluja pyövelin kanssa* (Kansankulttuuri 1983), joka perustuu keskusteluihin kansannousun kukistamista johtaneen Jürgen Stroopin kanssa.

Siksi on iloinen yllätys, että suomalainen kustantaja on halunnut täydentää niukkaa kirja-valikoimaa tapahtumasta, joka on yksi holokaustin historian keskeisimpiä. Ikävää asiassa on se, että valinta on osunut juuri Kurzmanin kirjaan.

Amerikkalaisen Dan Kurzmanin kirja *The Bravest Battle – The 28 days of The Warsaw Ghetto Uprising* ilmestyi vuonna 1976. Kurzman on työskennellyt Washington Post -lehden kirjeenvaihtajana ja kirjoittanut useita sotahistoriallisia kirjoja. Hän kertoo esipuheessa haastatelleensa kirjaa varten noin viittäsataa ihmistä Israelissa, Yhdysvalloissa, Puolassa, Saksassa ja Itävallassa. 1970-luvun alkupuolella oli vielä elossa paljon holokaustin silminnäkijöitä, ja Kurzmanin kerääm-

aineisto on varmasti laaja ja ainutkertainen.

Kurzman käy kirjassaan läpi kansannousun tapahtumat päivä päivältä 18:nnesta huhtikuuta 1943 – kansannousua edeltävästä päivästä – 16:nneen toukokuuta, jolloin saksalaiset räjäyttivät Varsovan Suuren synagogan merkiksi ”juutalaisen asuinalueen” tuhosta. Muutamalla sivulla esitellään lisäksi geton vaiheet ennen kansannousua sekä kansannousun johtajien kohtalot toukokuun 1943 jälkeen.

Kurzman toteaa esipuheessaan: ”Mikään tässä kirjassa ei ole mielikuvituksen tuotetta.” Sen harhaanjohtavammin kirjaa tuskin voisi esitellä, sillä Kurzmanin kirja on nimenomaan mielikuvituksen innoittama, tunteellisesti dramatisoitu kronikka tapahtumista Varsovan getossa. Kurzman kuvailee runollisesti ja pateettisesti geton katuja ja tunnelmia, panee ajatuksia ihmisten suuhun ja arvuuttelee heidän motiivejaan. Mitä muuta kuin kitschiä on 19. huhtikuuta kuvattu kohtaus, jossa ”Beethovenin ja Schubertin sävelet leijailivat Nalewki 33:n särkyneistä ikkunoista Gensian [po. Gęsian; TK], Nalewkin ja Franciszkan risteyksessä lojuvien mustuneiden teräslevyjen ja kylmentyneen ihmislihan yllä kuin rukoilevan enkelin itku?”

Kurzman näkee mielikuvituksen silmin jopa Miła-katu 18:n kuuluisan bunkerin viimeiset tapahtumat, kun saarroksiin joutuneet kapinajohtajat surmaavat itsensä ampumalla ja myrkkypakseleihin.

Kurzmanin kirjan lähtökohta on se, että Varsovan geton tapahtumat olivat keskeinen sykäys modernin Israelin synnylle toisen maailmansodan jälkeen. Varsovassa luotiin Kurzmanin mukaan ”se rautainen täisteluhahto, jonka perustana oli jäädä eloon ja jolle

Israelin valtion perustaminen antoi muodon ja suunnan”. Kurzman jatkaa: ”Jotta ihmiset täysin ymmärtäisivät israelilaisten mielialat ja asenteet, heidän ylpeytensä ja menettelytapansa ja siten Lähi-itää edelleen repivät jännitteet, heidän on syytä tuntea kapinan tarina, saada jonkinlainen käsitys geton puolustajien ahdistuksesta, hurmiosta ja sammumattomasta toivosta.” Kurzmanin kirja on varmasti hyvä johdatus juutalaiseen sankarimytologiaan, mutta vähänkään tiedonhaluisemman lukijan on vaikea ymmärtää, miten linja Varsovasta nyky-Israeliin piirtyy ja mikä Varsovan tapahtumien vaikutus nyky-Israeliin oikeasti on ollut.

Kirjan keskeinen heikkous on myös se, että se on jo yli neljänneksivuosisadan ikäinen. Varsinkin puolalaisen vastarintaliikkeen ja juutalaistaistelijoiden suhteista on saatu sittemmin uutta tutkimustietoa, ja myös Varsovan getosta on julkaistu paljon kirjallisuutta. Kurzman ei kovin hyvin tunne Varsovan geton monimutkaista topografiaa, ja hän puhuu kesän 1942 jälkeen Prostackadun varrella olleesta ”pienestä getosta”. Kuitenkaan ns. piestä gettoa, joka käsitti Chłodna-kadun eteläpuoleiset alueet, ei tuolloin enää ollut, vaan Kurzman tarkoittaa Prostalla toiminutta ns. Ison-Többensin tehdasta, jossa osa jäljellä olevista juutalaisista oli orjatyössä. Hän myös väittää, että geton kuulu lastenlääkäri Janusz Korczak olisi ”vaatinut päästä” orpokotinsa lasten mukaan, kun saksalaiset lähtivät viemään heitä Treblinkaan. Silminnäkijäkuvausten mukaan Korczakin ei tarvinnut ”vaatia päästä” lastensa mukaan, sillä saksalaisilla ei ollut mitään syytä pyytää häntä jäämään pois kuljetuksesta. Kurzman viitannee siihen, että Korczakin puolalaiset ystävät olivat jo pitkään ehdottaneet hänelle piiloutumista ns. arjalaiselle puolelle, mutta hän oli kieltäytynyt. Kurzman toistaa

myös kritiikittömästi legendan Muranowska-aukion kulmatalon salkoon nostetuista Puolan ja ”juutalaisten” lipusta. Monet tutkijat ja silminnäkijät (mm. Edelman) ovat sitä mieltä, että mitään lippuja ei nostettu.

Kurzman tuo usein esiin puolalaisten antisemitismin, ja voi jopa syntyä vaikutelma, että se olisi ollut keskeisin tekijä Varsovan juutalaisten tuhossa. Puolalais-juutalaiset suhteet ovat viime vuosikymmeninä olleet erittäin perusteellisen tutkimuksen ja keskustelun kohteina Puolassa, ja nykyään kuva asioista on huomattavasti monivivahteisempi kuin mitä Kurzman esittää. Puolalaisen antisemitismin ongelmaan tuovat mielenkiintoista lisää kaksi viime vuosina ilmestynyttä holokaustiin liittyvää tutkimusta: Jan Tomasz Grossin kirja *Sąsiedzi* (engl. *Neighbours*), joka kuvaa puolalaisten osuutta Jedwabnen pogromiin vuonna kesällä 1941

(ks. esittely *Idäntutkimuksen* numerossa 3/2002), sekä Gunnar S. Paulsonin kirja *Secret City. The Hidden Jews of Warsaw 1940-1945*, joka on tutkimus Varsovan ns. arjalaisella puolella piileskelleistä noin 30 000 juutalaisesta.

Kurzmanin kirjaa paljon parempi kustannusvalinta olisi ehdottomasti ollut kahden puolalaisen tutkijan, Barbara Engelkingin ja Jacek Leonciakin kirjoittama ja vuonna 2001 ilmestynyt *Getto warszawskie. Przewodnik po nieistniejącym mieście* (’Varsovan getto. Opas kaupunkiin jota ei ole’), jonka Puolan tiedeakatemia on kustantanut. Se on perusteellinen yleisesitys geton synnystä ja organisaatiosta, sen elämän eri osa-alueista (sosiaali-toimi, ruokahuolto, talouselämä, kulttuuri), kesällä 1942 toimeenpannusta tyhjennysoperaatiosta ja seuraavana keväänä puhjenneesta kansannoususta.

Kurzman ei ole ollut erityisen huolellinen puolalaisten nimien suhteen, ja hänen virheelliset muotonsa ovat sellaisenaan siirtyneet myös suomennokseen. Puolalaisten erikoismerkkin poisjääminen ei ole kohtalokas virhe (vaikka erikoismerkkin toteuttaminen ei nykytekniikalla ole enää mikään ongelma), mutta sen sijaan on ikävää törmätä sellaisiin virheellisiin muotoihin kuin ”Korpus Bezpieczestaw” (po. Korpus Bezpieczeństwa), ”Josef” (po. Józef) tai ”Gornoszłonskakatu” (po. Górnoszląskakatu). Sana *zhid* (po. Żyd) ei puolan kielessä suinkaan ole pejoratiivinen, kuten Kurzman antaa ymmärtää, vaan täysin asiallinen juutalaista tarkoittava ilmaus. Käännösvirhe on saksalaisten Puolaan perustaman Kenraalikuvernementin kutsuminen Keskuskuvernementiksi.

Tapani Kärkkäinen